

Микола ВОВКОВІНСЬКИЙ

Толерантно-емоційна складова викладача ПТНЗ – запорука успіху у вихованні учнів

У статті проаналізовано значення ролі викладача ПТНЗ у вихованні толерантних взаємовідносин в учнів. Показана важливість впливу толерантності на вдосконалення особистості та професійну кар'єру майбутнього робітника і працівника сфери обслуговування.

Ключові слова: толерантність, терпимість, соціальний статус, авторитаризм.

Николай Вовковинский

ТОЛЕРАНТНО-ЭМОЦИОНАЛЬНАЯ СОСТАВНАЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ПТУЗ – ЗАЛОГ УСПЕХА В ВОСПИТАНИИ УЧАЩИХСЯ

В статье проанализировано значение роли преподавателя ПТУЗ в воспитании толерантных взаимоотношений в учащихся. Показанная важность влияния толерантности на совершенствование личности и профессиональную карьеру будущего рабочего и работника сферы обслуживания.

Ключевые слова: толерантность, терпимость, социальный статус, авторитаризм.

M. Vovkovins'kiy

THE TOLERANT AND EMOTIONAL COMPOUND OF THE TEACHER VOCATIONAL TRAINING SCHOOL – THE KEY TO SUCCESS IN EDUCATION OF PUPILS

In article value a role of the teacher vocational training school in education of tolerant relationship in pupils is analysed. The shown importance of influence of tolerance on improvement of the personality and professional career of future worker and the worker of a services sector.

Keywords: tolerance, patience, social status, authoritarianism.

Постановка проблеми. Вагоме значення у справі вихованні учнів ПТНЗ має особистісно орієнтаційна спрямованість працівників начального закладу на толерантну взаємодію з ними. Такий підхід викладачів і майстрів до навчання й виховання учнів забезпечить повноцінність розвитку кожної особистості. Це вкрай важливо для професійного самовизначення, становлення і подальшого саморозвитку особистості робітника та, особливо, працівника сфери обслуговування. Адже сучасні заклади сфери обслуговування,

як і насамперед, виробнича сфера потребують зовсім нового підходу до обслуговування клієнтів та замовників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом проблемі толерантності присвячено чимало наукових праць, у яких висвітлюються толерантні взаємовідносини в різних сферах діяльності. Принагідно зазначимо, що ця проблема багатоаспектно висвітлена науковцями різних напрямів: педагогами, психологами, соціологами, науковцями технічного напрямку. Зокрема, К. Уейн звертає увагу на загальні аспекти толерантності, притаманні освіті в країнах Західної Європи [11]. В. М. Ярська зазначає, що сучасне суспільство запламоване неадекватним і нераціональним вирішенням різних соціальних проблем у суспільстві, які й призвели до вибухонебезпечного напруження [19, 65]. Проте вона не вказує конкретні шляхи толерантного вирішення даних світових соціальних проблем.

Поза увагою наукового дослідження в цьому ракурсі залишились і ПТНЗ.

Мета статті. Метою цієї статті є аналіз стану толерантних взаємовідносин у ПТНЗ. Також, потрібно показати важливість врахування викладачами ПТНЗ, у процесі виховної та профорієнтаційної роботи, особливостей толерантного виховання учнів. Запропонувати конструктивні шляхи виховання в учнів толерантних взаємовідносин у своєму колективі, які в подальшому позначиться на їхній професійній кар'єрі.

Виклад основного матеріалу. Толерантність від лат. *tolerantia* означає терпимість [9, с. 1332]. Н.П.Волкова і В.А.Семиченко визначають толерантність, як неповторність та індивідуальність кожної людини, яка насправді «має право на власний погляд» і відноситься «до універсальних якостей особистості» [3, с. 24,30; 6, с. 152]. Потрібно також доповнити, що толерантність охоплює такі властивості особистості, як людяність, доброзичливість, ввічливість, вихованість. Хоча мірою оцінки рівня вихованості є вірогідність поведінки у відповідності з прийнятими у суспільстві нормами, що характеризує моральність особистості. Вищою ознакою вихованості є ставлення особи-

стості до навколишніх, добровільне виконання певних дій, мотиви цих дій і вчинків, що є показником етичного рівня розвитку особистості.

У XIX ст. дієслово "терпіти" налічувало безліч лексем (26) і мало різні значення: виносити, страждати, кріпитися, стояти, не знемагаючи, вичікувати чогось, допускати, послаблювати, не поспішати, не гнати і т. д. [1]. Незважаючи на багатозначність, категорія "терпимість" має споглядальну, пасивну характеристику і спрямованість.

У сучасних словниках, зокрема, в "Тлумачному словнику російської мови" за редакцією Д.Н. Ушакова категорія "толерантності" повністю отожднюється з категорією «терпимість» [10]. У «Словнику іноземних слів і виразів» толерантність також визначається як "терпимість до чужих думок, вірувань, поведінки, поблажливість до чого-небудь або кому-небудь» [8].

Характеристика визначення "толерантність" є і в преамбулі Статуту ООН: "Проявляти терпимість і жити разом у мирі один з одним, як добрі сусіди". Тут поняття набуває не тільки дійового, соціально активного забарвлення, але й розглядається як умова успішної соціалізації (інтеграції в систему суспільних відносин), що полягає в умінні жити в гармонії зі своїм внутрішнім світом та світом людей (мікро-і макросередовищем).

Гармонія відносин – це передусім повага суб'єктами один одного. Таке смислове навантаження несе визначення «толерантність», в американському словникові «American Heritage Dictionary»: «Толерантність – здатність до визнання або практичне визнання й повага переконань, суджень і дій інших людей». Деяку ясність в розумінні цього поняття дає мальтійський дослідник Кеннет Уейн у статті «Освіта і толерантність». У своїй статті вчений уточнює, що визначення толерантності в американському словнику неповне, тому що це не просто визнання й повага до переконань і дій інших людей, а визнання й повага інших людей, які відрізняються від нас самих, визнання як окремих особистостей, так і соціальних або етнічних груп, до яких вони належать [11].

Для полінаціональної держави, до якої належить Україна, це особливо актуально, тому що об'єкт нетерпимості – представники конкретних етносів. Однак знову перед нами рівняння принаймні з двома невідомими: перше – чи всі люди, які відрізняються від нас, можуть бути визнані нами як окремі особистості або соціальні групи; друге – чи завжди повага і поблажливість до інших може мати місце за відсутності у них особистих ціннісних орієнтацій, подібних до наших. Дати відповідь на ці питання нам допоможе політична енциклопедія: «Політична толерантність – неодмінна вимога у відносинах всіх активних учасників суспільного життя, які усвідомлюють необхідність впорядкованих цивілізованих відносин як усередині держави, так і між державами» [5].

Учений-політолог з Оксфорда Джонатан Ролз зауважує, що суспільство має право на придушення і гноблення неадекватного суб'єкта тільки з метою самозахисту, коли цей неадекватний суб'єкт демонструє нетерпимість, яка загрожує громадському порядку [8]. Не можна не погодитися з цим висловлюванням, але перш ніж застосовувати будь-які заходи по самозахисту, слід проаналізувати ситуацію або критичну ситуацію, постаратися виявити причини, що призвели до неї (мотиви неадекватної поведінки). І якщо хоча б на мить виникає думка про те, що неадекватність дії викликана нашою поведінкою, нашою ідеологією, то ні про яку тактику самозахисту мови бути не може. Причина негативних проявів інших в нас самих, у нашій нетерпимості. Все той же Джонатан Ролз стверджує, що «людям, які виявляють нетерпимість, не слід скаржитися, якщо по відношенню до них продемонстрована нетерпимість ...» [8].

Відтак стає зрозумілим, що толерантність – категорія далеко не пасивна, це не тільки повага до інших. Дана категорія активна, вона передбачає позитивну взаємодію з іншими. Так у поняття толерантності закладається підтекст взаємозбагачення культурним надбанням, соціальним досвідом. Своєрідність даного визначення аж ніяк не зводиться до меркантильності чи відвертого прагматизму, бо толерантні відносини можливі тільки на основі без-

корисливого прийняття іншої людини, незалежно від її культурного і соціального статусу.

Дещо інше смислове поняття толерантності в психологічній літературі. Розглядаючи психологічне трактування даного поняття, слід зазначити, що в [1] «толерантність» там визначається неоднозначно: «орієнтування на ліберальне прийняття моделей поведінки, переконань, цінностей іншої особистості»; «здатність переносити стрес без серйозних наслідків»; переносимість ліків.

Таким чином, етимологічне значення толерантності полягає в здатності витримувати або чинити опір стресам, шкідливим впливам навколишнього середовища, лікам, сприймати іншого індивіда. Причому зауважимо, що толерантність може мати як позитивний заряд і активне забарвлення (формування здатності протистояти будь-яким спробам обмеження людської, в тому числі й особистого, волі), так і негативний заряд (неприродна стриманість) [1]. Можливість негативного прояву толерантності постає і при несформованій позитивній толерантності.

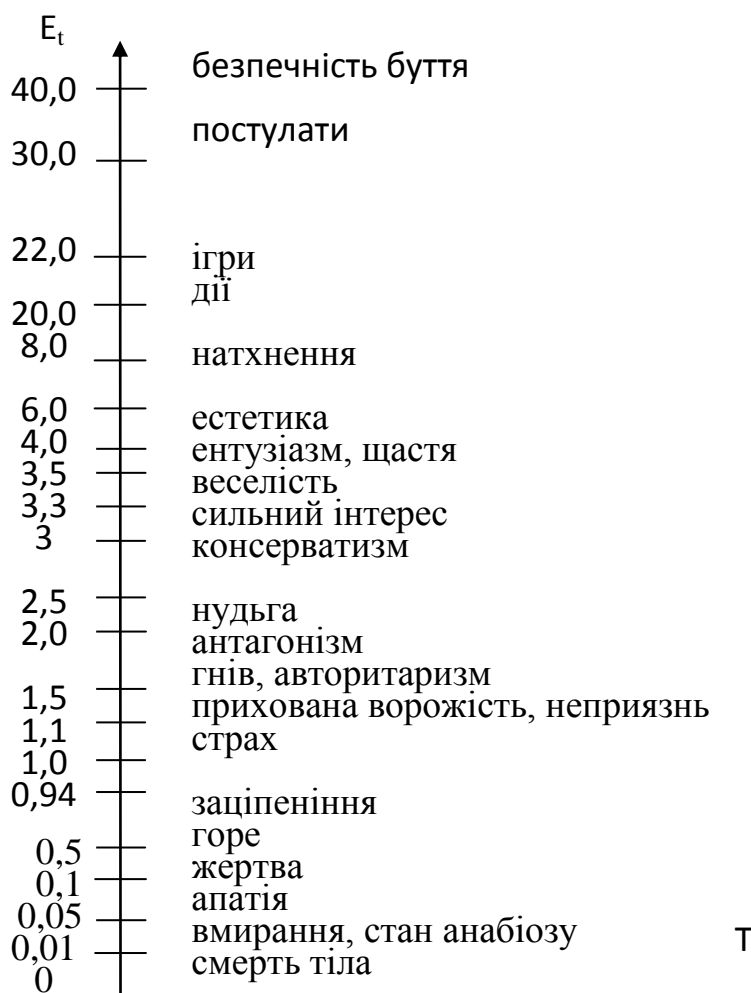
Сучасне філософське трактування поняття «толерантність» близьке до багатьох раніше описаних визначень. У «Філософському енциклопедичному словнику» [12] це поняття визначається як «терпимість до інших поглядів» або толерантність є «ознакою впевненості в собі і надійності своїх власних позицій, яка не боїться порівняння з іншою точкою зору й не уникає духовної конкуренції».

Такий підхід також відноситься до толерантних взаємовідносин і в учнівських колективах ПТНЗ.

Учнівський вік – це один з найважливіших етапів життя людини. В ньому багато тих джерел і починань, які знадобляться для подальшого становлення особистості. Цей вік нестабільний, ранимий, важкий, суперечливий і виявляється в тому, що він більше, ніж інші періоди життя, залежить від реальностей довкілля. Наша школа досі перебуває в стані надмірного авторита-

ризму і в багатьох випадках це негативно впливає на учнів, на їх емоційний стан.

Ці емоційні стани, як правило, залежать від стабільності емоційного стану дитини, в якому вона знаходиться і залежить від емоційного тону, що

Мал. 1. Шкала емоційних тонів за Л.Р.Хаббардом

ілюструється на шкалі емоційних тонів Л.Р.Хаббарда. Особливість її полягає в тому, що зміна емоційних тонів людини відбувається в тому порядку, в якому вони розміщені на шкалі і яка «розрахована математично» [13, с. 294].

Дану зміну можна спостерігати за тим, як людина спілкується, тобто кожному рівню емоції відповідає свій рівень спілкування [14, с. 11-

28; 15, с. 136-186; 17, с. 55-84]. У найпростішому варіанті шкала має такий вигляд: Et – шкала тонів; T – час життя людини [2, с. 85-91] (мал. 1). На цій шкалі нас цікавить діапазон Et, який відноситься до роботи вчителя чи викладача, а саме: 1,0 – 4,0 (страх – ентузіазм), хоча рівні вище 4,0 були б також бажаними.

Якщо вчитель хронічно чи тимчасово знаходиться в такому стані, то учні також перебувають в такому стані, але, що характерно, їхній рівень на порядок нижчий, тобто якщо вчитель перебуває в тоні гніву (1,5), то учні – в

тоні прихованої ворожості (1,1), страху (1,0), заціпеніння (0,94) тощо. За переконанням Н.П. Волкової, це «намагання вчителя зберегти свій соціальний статус за рахунок зниження статусу учня» [3, с. 92]. Тому, коли учитель проводить урок у тоні 1,5 (авторитаризм), то спостерігаються такі типові стани учнів: 1) порушення дисципліни, бешкетування (прагнуть вийти з такого неприродного для себе стану); 2) пропускають уроки (інтуїтивний спротив зниженню емоційного тону); 3) „отупіння” (не розуміють навчальний матеріал); і якщо це продовжується, то: 4) впадання у хронічний депресивний стан окремих дітей (страху, заціпеніння, горя, апатії тощо).

За Г.Стровксом і Д.Вайт-сайдом, «80 % труднощів у навчанні викликані стресом» [18, с. 26]. Останнє є результатом роботи вчителів, які знаходяться в діапазоні Et: 1,1 – 2, на відміну від станів, які знаходяться вище 2,5 і особливо 3,3. У діапазоні від 0,01 до 2,0 людина інтровертована в тій чи іншій мірі. При підвищенні емоційного тону інтровертованість переходить в екстравертованість і людина стає більш відкритою для інших, збільшується її здатність спілкування і раціональність у вчинках. Також, знаходячись у низькому тоні, людина перебуває у так званому «низькотонному наслідуванні», суть якого у «наслідуванні чого-небудь, яке знаходиться вище» по тону [16, с. 118]. Це показує, що людина є наслідком по відношенню до інших (чим нижче по тону, тим менша причинність) і нездатна сама раціонально продукувати наслідки (100 % причинність – в тоні 4 і вище). Для підняття емоційного тону людини існує відповідна технологія – одитинг-терапія або так званий «процесинг», що проводиться під керівництвом професійного одитора. Використання даної технології «приводить в порядок ці старі області хаотичності, покращуючи тим самим фізичне і душевне здоров'я» [16, с. 162]. Толерантність можна розглядати і суто, як практичне керівництво для самостійного процесингу з метою підвищення свого емоційного тону і, в результаті, створення сприятливого психоемоційного клімату при проведенні навчально-виховних занять і заходів. Адже багато дітей, які приходять на навчання в ПТНЗ, сподіваються, що вони увіллються в колектив, який виправдає їхні

надії на «краще життя». У зв'язку з цим великі надії покладаються на майстра та викладача ПТНЗ, які покликані підготувати не тільки справжнього професіонала, а й виховати творчу людину, яка буде здатна до саморозвитку особистості на впродовж всього свого життя. Тому потрібно правильно зорієнтуватися і налаштувати учнів на засвоєння способів саморозвитку, зважаючи на вимоги до учня як суспільної особистості. У поєднанні з толерантністю саморозвиток виступає дієвим засобом професійного самовизначення. Це особливо важливо, адже толерантність – одна з найважливіших умов успішної роботи, зокрема працівника сфери обслуговування.

Якщо навчитися уміло користуватися даною шкалою, то можна розуміти і передбачати людську поведінку, в тому числі й учнів, у всіх її проявах. А це забезпечить покращання толерантних відносин між учнями та учнями і викладачами.

Як бачимо, педагогічна майстерність викладача у великій мірі залежить від емоційного тону, в якому він знаходиться. Іншими словами, емоційний тон безпосередньо впливає на бажання викладача вдосконалювати свою особистість та покращувати свою педагогічну майстерність, тобто підвищення емоційного тону сприяє відходу від догматизму, стереотипності, авторитарності і відкриває перспективи «гармонійного поєднання педагогічної і наукової діяльності» (Г.Б.Скок і Є.А. Музиченко) [18, с. 36]. Це, в свою чергу, створює умови для розвитку толерантних взаємовідносин.

Для учнів зразком толерантності має бути насамперед діяльність вчителя і майстра виробничого навчання. Тому їм необхідно:

- а) вироблення толерантного оптимізму, в основі якого «позитивне емоційне ставлення до себе як наставника, до учнів, до праці;
- б) розвиток емоційно-особистісних відносин на основі емоційної привабливості й терпимості (толерантності);
- в) саногенний емоційний контроль власною поведінкою у ПТНЗ та емоційно-особистісними відносинами з педагогічним та учнівським колективом;

г) уміння керувати формуванням позитивних емоцій та толерантних взаємин в учнів на основі вироблення власного емоційного стилю і толерантної взаємодії з учнями під час навчання та позаурочного спілкування.

Висновки. Таким чином, поняття "толерантність" хоча й інколи ототожнюється з поняттям "терпіння", однак воно має більш яскраву, активну спрямованість. Толерантність – не пасивне, не природне упокорення думок, поглядів та інших розумових і емоційних дій, не покірливе терпіння, а активна моральна позиція і психологічна готовність до терпимості в ім'я взаєморозуміння насамперед між викладачем та учнями і між самими учнями, що потім стане основою взаємодії між етносами, соціальними прошарками, групами, в ім'я позитивної взаємодії з людьми іншого національного, релігійного, соціального і культурного середовища.

Література

1. Большой психологический словарь. – М., 2000. – С. 363.
2. *Вовковінський М.* Емоційна привабливість і виразність учителя у застосуванні внутрішньої і зовнішньої техніки / М. Вовковінський // Молодь і ринок: [щоквартальний науково-педагогічний та економічний журнал]. – 2007. – № 7. – С. 99-106.
3. *Волкова Н. П.* Професійно-педагогічна комунікація: [навч. посібник] / Наталія Петрівна Волкова. – К.: Академія, 2006. – 256 с.
4. *Даль В.* Толковый словарь русского языка. – М., 1998. – 401 с.
5. Політична енциклопедія. – М., 1999. – 504 с.
6. *Семиченко В. А.* Психологія педагогічної діяльності: [навч. посіб.] / Валентина Анатоліївна Семиченко. – К.: Вища школа, 2004. – 335 с.
7. *Скок Г.Б.* Организация научно-педагогической работы преподавателей / Г. Б Скок, Е. А. Музыченко // Среднее специальное образование. – № 1. – 1988. – С. 36-38.
8. Словарь иностранных слов и выражений. – М., 1998. – 477 с.

9. Советский энциклопедический словарь / [под ред. А. М. Прохорова]. – М.: Советская энциклопедия, 1984. – 1600 с.
10. Толковый словарь русского языка / Под ред. Д. Н. Ушакова. – М., 1994. – 726 с.
11. *Уейн Кеннет*. Освіта і толерантність // Вища освіта в Європі. – 1997. – № 2. – Т. XXI. – С.16.
12. Философский энциклопедический словарь. М., 1997. – 457 с.
13. *Хаббард Л. Р.* Настольная книга для преклиров / Л. Рон Хаббард. – М.: Нью Эра, 2004. – 341 с.
14. *Хаббард Л. Р.* Наука выживания: предсказывание человеческого поведения / Л. Рон Хаббард. – М.: Нью Эра, 2004. – 690 с.
15. *Хаббард Л. Р.* Саентология 0-8. Книга основ / Л. Рон Хаббард. – М.: Нью Эра, 2000. – 356 с.
16. *Хаббард Л. Р.* Саентология: Новый взгляд на жизнь / Л. Рон Хаббард. – М.: Нью Эра, 2005. – 310 с.
17. *Хаббард Л. Р.* Самоанализ: практическое руководство по самосовершенствованию / Л. Рон Хаббард. – М.: Нью Эра, 2004. – 324 с.
18. *Шпак О.* Педагогіка здоров'я: питання моралі та волі / О. Шпак, М. Кравчук // Молодь і ринок. – 2007. – № 7. – С. 21-29.
19. *Ярская В. Н.* Современный мир и проблема толерантности // Вестник психолого-социальной и коррекционно-реабилитационной работы. – 1996. – № 1. – С. 65.